Majaalis Nabawi Sallallahu Alaihi Wassalam Allamah Shibli Numani and Syed Sulaiman Nadvi tra Sayeed Saleh Muhammad Shah

مجَالِس نَبَوي ﷺ

علامه شبلي ۽ سيد سليمان ندوي
مترجم: سيد صالح محمد شاه

ٻنهي جهانن جي سردار، امام الانبياءَ و شافع محشر ﷺ جن جون مجلسون دنيوي اميرن جي درٻارين وانگر نقلي ٺاٺ ٻاٺ ۽ ڏيک جو نمونو نه هيون. سندن دروازي تي ڪو به درٻان نه هوندو هو، مگر ان هوندي به نبوت جي جلال سبب هي حال هوندو هو جو سندن مجلس ۾ ويٺل هر شخص پيڪر تصوير نظر ايندو هو. حديثن ۾ اچي ٿو ته سندن مبارڪ مجلس ۾ ماڻهو اهڙي ئي طرح پرسڪون ويٺل نظر ايندا هئا ۽ سراپا تصوير نظر ايندا هئا جو معلوم ٿيندو هو ته ڄڻ هنن جي مٿن تي پکي ويٺل آهن. يعني ڪو به شخص ذري ماتر به جنبش نه ڪندو هو. گفتگو جي اجازت ۾ ترتيب جو لحاظ رهندو هو،

ليڪن اهو لحاظ ۽ امتياز نسب ۽ نالي يا دولت ۽ مال جي بنياد تي نه هوندو هو، بلڪه فضيلت ۽ استحقاق سبب هوندو هو. سڀ کان پهريائين پاڻ ڪريم صه جن حاجتمندن ڏانهن توجه فرمائيندا هئا ۽ انهن جون گذارشون ٻڌي سندن حاجت روائي فرمائيندا هئا.

مجلس ۾ سڀيئي ماڻهو ادب سان سر جهڪائي ويٺا هوندا هئا، خود سرڪار دو عالم پڻ با ادب ويٺل هوندا هئا. پان جڏهن ڪو ارشاد فرمائيندا هئا ته سڄيءَ مجلس تي خاموشي ڇانئجي ويندي هئي. جڏهن حاضرين مجلس مان ڪوبه شخص ڳالهائيندو هو، تڏهن مجلس ۾ ويٺل ماڻهن مان تيستائين ڪو به نه ڳالهائيند هو جيستائين پهريون شخص پنهنجي ڳالهه پوري نه ڪري، ڪن حالتن ۾ حاجتمند عرض مدعا ۾ حد کان وڌي ويندا هئا، پر پاڻ ڪريم صلی اللہ علیہ وسلم جن نهايت حلم ۽ برد باريءَ سان اهو برداشت فرمائيندا هئا.

پاڻ سڳورا صلی اللہ علیہ وسلم ڪنهن جي به ڳالهه وچ ۾ ڪاٽي گفتگو نه ڪندا هئا، کين جيڪا ڳالهه پسند نه ايندي هئي ته ٽاري ڇڏيندا هئا. جيڪڏهن ڪوشخص سندن شڪريو ادا ڪندو هو ته پوءِ جي واقعي پاڻ ڪا ان شخص تي

مهرباني ڪئي هوندائون ته اهڙو شڪريو قبول فرمائيندا هئا. مجلس ۾ جنهن قسم جون ڳالهيون ڇڙنديون هيون ته پاڻ ﷺ به ان ۾ شامل ٿي ويندا هئا،خوش طبعي مهذب ظرافت ۾ به شرڪت فرمائيندا هئا ۽ خود به خوش طبعيءَ جهڙيون ڳالهيون ڪندا هئا. ڪڏهن ڪنهن قبيلي جو ڪو معزز شخص ايندو هو ته ان جي مرتبي موجب، سندس تعظيم فرمائيندا هئا ۽ فرمائيندا هئا: ”اڪرموا ڪريم ڪل قوم“ مزاج پرسي وقت هر شخص کان پڇندا هئا ته ڪا ضرورت يا ڪو ڪم ته ڪونه آهي. هيئن به فرمائيندا هئا ته جيڪي ماڻهو پنهنجي گهرج جي سلسلي ۾ مون تائين معلومات پهچائي نٿا سگهن، انهن جي حالتن کان مون کي ضرور واقف ڪريو.

ايران ۾ هي عام رواج هو ته مجلس ۾ڪو معزز شخص ايندو هو ته ڪچهريءَ ۾ ويٺل سڀ ماڻهو ان جي تعظيم خاطر اٿي بيهندا هئا ۽ هي قاعدو به هوندو هو جڏهن به رئيس يا امير دربار لڳائيندا هئا تڏهين سڀ ماڻهو سيني تي هٿ ٻڌي سمورو وقت بيٺا رهندا هئا. پاڻ سڳورن ﷺ انهن ڳالهين کان منع ڪئي ۽ ارشاد فرمايائون ته: ”جن ماڻهن کي اها ڳالهه وڻي ٿي ته ماڻهون سندن آڏو

تعظيم لاءِ بيٺا رهن انهن کي پنهن جي جاءِ دوزخ ۾ ڳولڻ گهرجي“. البته محبت جي جوش کان پاڻ ڪريم ﷺ جن ڪڏهن ڪڏهن اٿي پوندا هئا. چنانچه حضرت فاطمة الزهرا رضه جڏهين ڪنهن وقت ايندي هئي تڏهين اڪثر ڪري پاڻ اٿي محبت وچان سندس پيشاني چمندا هئا. حضرت حليمه سعيديه جي لاءِ به پاڻ اٿي چادر وڇائي هئائون. اهڙيءَ طرح هڪ دفعي سندن رضاعي پاءُ سندن مجلس ۾ آيو هو ته ان جي لاءِ به محبت وچان اٿي بيٺا هئا ۽ هن کي پنهنجي سامهون ويهاريائون.

مجلس ۾ ايندڙ هر شخص کي، سندس مرتبي جي مناسبت سان جاءِ ملندي هئي. ڪنهن کي به اهو خيال نه ايندو هو ته ٻيو ماڻهو ڪانئس وڌيڪ عزت ياب ٿيو آهي. مجلس ۾ جڏهن ڪو ماڻهو چڱي ڳالهه ڪندو هو، تڏهن پاڻ ان کي تحسين جي نظرن سان ڏسندا ۽ ٻڌندا هئا. پر جيڪڏهن ڪو شخص نامناسب ڳالهيون ڪندو هو ته ان کي ٻڌائيندا هئا ته تنهنجي گفتگو مناسب نه آهي.

هڪ دفعي مجلس اقدس ۾ ٻه شخص حاضر هئا. انهن ۾ هڪڙو معزز ۽ ٻيو ڪم رتبي وارو هو. معزز صاحب کي ڇڪ آئي ليڪن انهيءَ اسلامي تعليم موجب ”الحمد

ﷲ “ نه چيو. ٻئي شخص کي ٻه ڇڪ آئي، انهيءَ ”الحمد ﷲ“ چيو. نبي ﷺ جن معمول مطابق ”يرحمڪ الله“ چيو. ان تي معزز شخص شڪايت ڪئي ته منهنجي ڇڪ ڏيڻ وقت ”يرحمڪ الله“ نه چيو ويو پر ٻئي شخص جي ڇڪ جي جواب ۾ يرحمڪ الله چيو ويو. پاڻ سڳورن ﷺ ان تي فرمايو ته ”هن خدا کي ياد ڪيو ته مون به ياد ڪيو، تو خدا کي وساري ڇڏيو ته مون به جواب نه ڏنو.“

صحابه ڪرام رضي الله عنهم کي نهايت سخت تاڪيد ڪيل هو ته ڪنهن جي به شڪايت ياڪو عيب کين نه پهچائين. ان لاءِ پاڻ فرمائيندا هئا ته ”آءٌ چاهيان ٿو ته جڏهين دنيا مان وڃان تڏهين ڪنهن لاءِ به مون کي ڪو برو اثر نه هجي، بلڪ هتان سيني لاءِ پنهنجي صاف دل کڻي وڃان“.

ارشاد جون مجلسون:

پاڻ ڪريم ﷺ جن جي تعليم ۽ تلقين جو فيض جيتوڻيڪ سفر خواه حضر، خلوت خواه جلوت، نشست و برخواست مطلب ته هر وقت جاري رهندو هو، ان هوندي به ان مان صرف اهي ماڻهو مستفيض ٿي سگهندا هئا

جيڪي انهن موقعن تي مجلس ۾ موجود هوندا هئا. ان ڪري پاڻ تعليم ۽ ارشاد جي لاءِ ڪي وقت خاص طور مقرر ڪري ڇڏيا هئائون، ته جيئن ماڻهن کي معلوم هجي ته ڪهڙن وقتن تي تعليم ڏني وڃي ٿي. پاڻ اهو انهيءَ ڪري ڪيو هئائون ته جن ماڻهن کي استفاده منظور هجي اهي اهڙن وقتن تي اچي سگهن.

اهي صحبتون عموماً مسجد نبوي ۾ منعقد ٿينديون هيون. مسجد نبوي ۾ هڪ ننڍو اڱڻ هوندو هو، پاڻ اتيئي ويهي ارشاد فرمائيندا هئا. ابتدائي زماني ۾ سندن ﷺ لاءِ ويهڻ جي ڪا به نمايان جاءِ مقرر ڪا نه هئي. جڏهين ٻاهران اڻواقف ماڻهو ايندا هئا ته اهي معلوم ڪري نه سگهندا هئا ته پاڻ ڪريم ﷺ جن انهيءَ مجلس ۾ ڪٿي ويٺل آهن. اها ڳالهه محسوس ڪندي صحابه ڪرام رضه مٽيءَ جي هڪ ننڍي ٿلهي ٺاهي هئي پاڻ ان تي ويهندا هئا ۽ صحابه ڪرام رضوان الله عليهم انهيءَ ٿلهيءَ جي چوگرد حلقو ٺاهي ويهندا هئا.

مجلس جا آداب:

سردار دوجهان ﷺ جي مجلس ۾ اچڻ واري کي ڪنهن به قسم جي روڪ رنڊڪ نه هئي. اڪثر ڪري بدوي

ماڻهو پنهنجي جهنگلي ۽ وحشي طريقي موجب ايندا هئا ۽ بنا ڪنهن ڏيپ ڏاءُ جي سوال جواب ڪندا هئا. نبوي خلق جو منظر انهن مجلس ۾ وڏيڪ حيرت انگيز ٿي ويندو هو، پاڻ ﷺ آخري نبيءَ جي حيثيت سان رونق افروز آهن. صحابه ڪرام عقيدت مند خادمن وانگر خدمت اقدس ۾ حاضر آهن، هڪ شخص اچي ٿو، ان کي پاڻ سڳورن ﷺ ۽ ٻين ويٺلن ۾ ڪو به ظاهري امتياز نظر نه ٿو اچي. حاضرين مجلس کان پڇي ٿو ته ”محمد ﷺ ڪهڙو آهي“ صحابه ڪرام رضه ٻڌائين ٿا ته ”اهو ڳوري رنگ وارو شخص جيڪو ٽيڪ ڏيو ويٺو آهي.“ هو شخص چوي ٿو ته ”اي ابن عبدالمطلب! آءٌ توهان کان نهايت سختيءَ سان سوال ڪندس، خفا نه ٿجو.“ پاڻ ڪريم ﷺ جن بخوشي سوال جي اجازت ڏين ٿا ۽ هو سوال جو جواب ڪري ٿو.

ايتري سادگي ۽ تواضع هوندي به هي مجلسون رعب ۽ وقار خواه ادبِ نبوت جي اثر سان هر وقت لبريز هونديون هيون. سندن ﷺ تعليمات ۽ تلقينات جو دائرو، اخلاق، مذهب ۽ تزڪيهء نفوس تائين محدود هو. ان کان سواءِ ٻيون ڳالهيون نبوت جي منصب کان خارج هيون

ليڪن ڪڏهن ڪڏهن ڪي ماڻهو نهايت معمولي ۽ خفيف ڳالهيون به پڇندا هئا. مثلاً: چوندا هئا ته يا رسول الله ﷺ منهنجي پيءُ جو نالو ڇا آهي؟ منهن جو اُٺ وڃائجي ويو آهي اهو ڪٿي آهي؟ وغيره پاڻ ﷺ انهيءَ قسم جي سوالن کي نهايت ناپسند ڪندا هئا.

هڪ دفعي اهڙي قسم جي بيڪار سوال پڇڻ سبب پاڻ رنجيده خاطر ٿي فرمايائون ”جيڪي پڇڻو هجيو سو پڇو، آءٌ سڀني سوالن جو جواب ڏيندس“ حضرت عمر رضه سندن چهري مبارڪ جو رنگ ڏٺو ۽ نهايت الحاح سان چيائين رضيت الخ.

مجلس ۾ ڪو به شخص بيهي سوال نه ڪندو هو. هڪ دفعي هڪ ماڻهوءَ بيٺي سوال ڪيو ته پاڻ سڀورن ان ڏانهن تعجب وچان نهاريو. اهڙيءَ طرح هي به معمول هو ته جڏهن هڪ مسئلو طي ٿي ويندو هو تڏهن ٻيو مسئلو پيش ٿيندو هو. ڪڏهن ڪڏهن پاڻ ڪريم ﷺ جن گفتگو ۾ مشغول هوندا هئا ۽ ڪو صحرا نشين بندو جيڪو سندن مجلس جي آداب کان واقف نه هوندو هو ۽ اوچتو اچي ويندو هو ۽ تقرير هلندي ڪا ڳالهه پڇندو هو ته پاڻ پنهنجي تقرير جو سلسلو قائم رکندا هئا، تقرير ختم

ڪري بعد ۾ انهيءَ شخص ڏانهن توجه فرمائيندا هئا ۽ پڇيل سوال جو جواب ڏيندا هئا. هڪ دفعي پاڻ ڪريم ﷺ جن تقرير ڪري رهيا هئا ته هڪڙو بدو آيو ۽ اچڻ سان پڇيائين ته ”قيامت ڪڏهن ايندي؟“ پاڻ تقريرڪندا رهيا. حاضرين مجلس سمجهيو ته شايد پاڻ ﷺ بدوي جو سوال نه ٻڌو اٿن. مجلس ۾ ويٺلن مان ڪنهن شخص چيو ته حضور ﷺ اوهان سوال ٻڌو؟ اها ڳالهه کين ناپسند لڳي. جڏهن تقرير کان فارغ ٿيا تڏهين پڇيائون ته سوال ڪرڻ وارو ڪٿي آهي؟ بدوءَ جواب ڏنو ته آءٌ آهيان. پاڻ پوءِ ان کي جواب ڏنائون ته ”جڏهن امانتون ضايع ٿيڻ لڳنديون.“ بدوءَ چيو ته امانتون ڪيئن ضايع ٿينديون؟ پاڻ ﷺ فرمايائون ته ”جڏهن نا اهلن جي هٿ ۾ ڪم ايندا.“

مجلس جا وقت:

اهڙي قسم جي مجلسن لاءِ خاص طور صبح جو وقت مقرر ٿيل هندو هو. پاڻ ﷺ فجر نماز بعد ويهندا هئا ۽ روحاني فيوض جو چشمو جاري ٿي ويندو هو. نماز کان پوءِ جيڪا مجلس ٿيندي هئي ان ۾ وعظ و نصيحت ۽ انهيءَ قسم جي ننڍين وڏين ڳالهين تي گفتگو ٿيندي هئي.

انهيءَ وقت ڪانسواءِ پاڻ حقائق ”معارف جي اظهار لاءِ پين وقتن تي مجلسون منعقد فرمائيندا هئا. جيئن ته اهڙين مجلسن مان عوام کي تمام گهڻو فائدو پهچندو هو، ان ڪري پاڻ چاهيندا هئا ته ڪو به شخص انهيءَ فيض کان محروم رهجي نه وڃي. جيڪي ماڻهو اهڙين مجلسن ۾ اچي ٿورو گهڻو ٻڌي وچان هليان ويندا هئا انهن تي پاڻ ﷺ ناراضگي فرمائيندا هئا. هڪ دفعي پاڻ صحابه ڪرام رضه سان گڏ مسجد ۾ ويٺا هئا ته ٽي شخص آيا. انهن مان هڪڙي وچ ۾ ڪٿي خالي جاءِ ڏٺي اتي ويهي رهيو، ٻئي کي وچ ۾ جاءِ نه ملي ۽ هو سڀني کان پويان ويهي رهيو، ليڪن ٽيون شخص واپس هليو ويو. پاڻ ڪريم ﷺ جن جڏهن مجلس کان فارغ ٿيا تڏهن فرمايائون ته انهن ٽنهي شخصن مان هڪڙي الله تبارڪ و تعاليٰ جي پناه طلبي، الله ان کي پناه ڏني. ٻئي حياءُ ڪيو، الله تبارڪ و تعاليٰ به ان کان حياءُ ڪيو، ٽئي الله تعاليٰ کان منهن ڦيرايو ته الله تبارڪ و تعاليٰ به کانئس منهن ڦيرايو.

نصيحتن ۽ هدايتن جون مجلسون ڪيترين به متاثر ڪندڙ هجن ته به هميشه ٻڌي ماڻهن مان انهن لاءِ

دلچسپي نڪريو وجي، ان ڪري پاڻ ڪريم ﷺ جن وعظ ۽ نصيحت جي مجلسن ۾ ناغو ڪندا هئا. ابن مسعود رضه کان روايت آهي ته ”آنحضرت ﷺ ماڻهن کي ناغو ڏيئي نصيحت فرمائيندا هئا. انهيءَ لاءِ ته اسين انهيءَ ۾ دلچسپي برقرار رکي سگهون.“

عورتن لاءِ خاص مجلسون:

عام طور تي منعقد ڪيل مجلسن جو فيض صرف مردن تائين محدود هوندو هو ۽ عورتن کي نهايت گهٽ موقعو ملندو هو، ان ڪري هنن عرض ڪيو ته اسان جي لاءِ ڪو خاص ڏينهن مقرر ڪيو وڃي. نبي ﷺ جن اها درخواست قبول ڪري، عورتن جي وعظ ۽ ارشاد لاءِ هڪ خاص ڏينهن مقرر ڪري ڇڏيو. جيتوڻيڪ شرعي مسئلن متعلق هر قسم جي سوالن جي اجازت هئي ۽ عورتون پنهن جا هر نموني جا مسئلا دريافت ڪنديون هيون جيڪي خاص طور پرده نشينن سان واسطو رکندا هئا، ان هوندي به جڏهن ڪو پرده جو واقعو عام مجلسن ۾ سوال جي غرض سان پيش ڪيو ويندو هو ته فرطِ حيا سبب کين ناگوار لڳندو هو.

انهيءَ قسم جا سوال مرد به عام مجلسن ۾ پڇندا هئا. انهن سوالن سبب پاڻ نهايت رنجيده خاطر ٿيندا هئا. هڪ دفعي عاصم نالي انصاري قبيلي جي هڪ شخص عام مجلس ۾ پڇيو ته جيڪڏهن ڪو شخص پنهنجي زال کي غير سان ڏسي ته ان لاءِ ڪهڙو حڪم آهي؟ اهو سوال نبي سائين جن کي نهايت ناگوار لڳو ۽ پاڻ انهيءَ شخص کي تنبيه ڪيائون ۽ ملامت پڻ.

ارشاد جو طريقو:

پاڻ ڪريم ﷺ جن ڪڏهن ڪڏهن آزمائش خاطر حاضرين مجلس کان سوال پڻ ڪندا هئا، انهيءَ لاءِ ته ماڻهن جي فهم جي صلاحيتن، فڪر جي جودت ۽ اصابت راءِ جو اندازو ٿئي. حضرت عبدالله بن عمر رضه کان روايت آهي ته هڪ دفعي پاڻ مجلس ۾ پڇيائون ته اهو ڪهڙو وڻ آهي جنهن جا پن ڪو نه ٿا ڇڻن ۽ هو مسلمانن سان مشابهت ٿو رکي. ماڻهن جو خيال جهنگلي وڻن ڏانهن ويو، منهن جي ذهن ۾ آيو ته اهو وڻ کجيءَ جو هوندو. ليڪن جيئن ته آءٌ ان وقت عمر ۾ ننڍو هوس انڪري اهڙي همت نه ٿي جو وڏن هوندي جواب ڏيان. آخر ماڻهن عرض ڪيو ته سائين ﷺ اوهين ٻڌايو، ان تي پاڻ

ڪريم جن چيو ته ڪجيءَ جو وڻ. عبدالله بن عمر پوءِ چيو ته مون کي سڄي عمر حسرت رهجي وئي ته ڪاش! جي آءٌ جرات ڪري پنهن جو خيال ظاهر ڪريان ها.
هڪ دفعي نبي صلى الله عليه وسلم جن مسجد ۾ تشريف فرما ٿيا. صحابي رضه سڀورا ٻه حلقا ٺاهيو ويٺا هئا. هڪ گروه پئي قرآن مجيد پڙهيو ۽ ذڪر ۽ دعائن ۾ مشغول هو ۽ ٻي جماعت علمي ڳالهيون پئي ڪيو. پاڻ سڀورن فرمايو ته ٻئي چڱو عمل ڪري رهيا آهن. ليڪن الله تعاليٰ مون کي صرف معلم ڪري مبعوث ڪيو آهي، ائين چئي علمي گفتگو واري جماعت ۾ وڃي شامل ٿيا.انهن مجلسن ۾ اهڙن بحث مباحثن وقت جڏهين عوام ڳالهين جي ته تائين نه پهچندو هو ۽ رڳو ٺلهو بحث پيا ڪندا هئا ته پاڻ اهڙي بحث کي ناپسند فرمائيندا هئا. هڪ دفعي صحابه ڪرام رضه جي مجلس ۾ تقدير جي مسئلي تي گفتگو ٿي رهي هئي، پاڻ جڏهن ٻڌائون ته حجري مبارڪ مان نڪري آيا. ان وقت سندن چهرو مبارڪ ايتري قدر سرخ ٿي ويو هو جو چڻ ته سندن مبارڪ منهن تي ڪنهن ڏاڙهونءَ جا داڻا نپوڙي رنگ لاتو آهي. پاڻ صحابه ڪرام کي مخاطب ٿي فرمايائون ته توهان کي انهيءَ لاءِ پيدا ڪيو

ويو آهي ته قرآن کي پاڻ ۾ ٽڪرايو؟ اڳيون امتون اهڙين ڳالهين جي ڪري برباد ٿيون هيون.
اهڙين مجلسن جو مقصد هي به هو ته صحابي سڳورا جن مسئلن ۾ هڪ ٻئي سان اختلاف ڪن، ان جو فيصلو پاڻ ﷺ ڪن. مثلاً هيءَ ڳالهه ته شهرت طلبي ۽ جاه پرستي خلوص عمل جي منافي سمجهي وڃي ٿي ۽ خود صحابه رضه جي زماني ۾ به سمجهي ويندي هئي. هڪ دفعي پاڻ ڪريم ﷺ جن جي ڪچهريءَ ۾ ٻن شخصن انهيءَ مسئلي تي گفتگو ڪئي. هڪڙي چيو ته جيڪڏهن اسان دشمن سان مقابلو ڪيو ۽ هڪ شخص فخريه انداز ۾ هيئن چئي نيزو هيو ته منهنجو وار اٿيي آءٌ غفاري جوان آهيان ته ان ۾ تنهنجي راءِ ڇا آهي، ٻئي شخص جواب ڏنو ته منهنجي خيال ۾ ته انهيءَ عمل جو ڪجھ به ثواب نه ملندو. ٽئي شخص جيڪو انهيءَ مجلس ۾ ويٺل هو تنهن اها ڳالهه ٻڌي چيو ته منهن جي راءِ موجب انهيءَ ڳالهه ۾ ڪو به حرج ڪو نه آهي، ان تي ٻنهي شخصن ۾ اختلاف ٿي پيو. آنحضرت ﷺ جن اها گفتگو ٻڌي ته فرمايائون: ثواب ۽ شهرت ٻنهي ۾ ڪا به مخالفت جهڙي ڳالهه ڪا نه آهي.

عام طور تي هي خيال هو ته عملي قوتون بيڪار ڪري
ڇڏڻ جو ٻيو نالو تقدير آهي ڇو ته تقدير ۾ جو ڪجھ لکيل
هوندو ان کي ڪا به عملي طاقت مٽائي نٿي سگهي،
ليڪن نبي ﷺ جن هڪ خاص مجلس ۾ جيڪا اتفاقاً
منعقد ٿي هئي، ان ۾ انهيءَ خيال جي ترديد فرمائي ۽
ارشاد ٿيو ته عمل ته خود تقدير آهن، انسان کي الله تعاليٰ
جن عملن جي قوت ڏئي ٿو اها ئي سندس (انسان جو)
لکيو آهي. ان ڪري تقدير يا توڪل عملن جي قوت کي
بيڪار ڪرڻ جو نالو نه آهي. هڪ ڀيري صحابه ڪرام
ڪنهن جنازي ۾ شريڪ هئا، ڪريم ﷺ جن به اتي
تشريف فرما ٿيا. سندن هٿ ۾ هڪ ڪاٺي هئي ان سان
زمين کوٽڻ لڳا ۽ فرمايائون ته اوهان مان ڪو به شخص
اهڙو نه آهي جنهن جي جاءِ جنت يا دوزخ ۾ لکجي نه
چڪي هجي. اها ڳالهه ٻڌي هڪ شخص عرض ڪيو ته
يا رسول الله ﷺ ته پوءِ اسين تقدير تي توڪل ڪري
ڇو نه عمل ڇڏي ڏيون، جيڪو ماڻهو سعادتمند هوندو اهو
پاڻهي سعادتمندن ۾ داخل ٿي ويندو ۽ جيڪو بدبخت هوندو
اهو از خود وڃي بدبختن سان ملندو. پاڻ اهو ٻڌي
فرمايائون ته سعادتمند اهي آهن جن کي سعادتمندن جي

عمل جي توفيق ڏني وڃي ٿي ۽ بدبخت اهي آهن جن جي لاءِ شقاوت جي ڪمن جا اسباب جمع ٿي وڃن ٿا.

مجلسن ۾ شگفته مزاجي

جيتوڻيڪ انهن مجلسن ۾ صرف هدايت، ارشاد، اخلاق ۽ تزڪيه نفوس جون ڳالهيون ٿينديون هيون ۽ صحابي سڳورا نبي عليہ الصلوات والسلام جن جي خدمت ۾ نهايت ادب سان خاموش ٿي ويهندا هئا، ان هوندي به سندن مجلسون شگفته مزاجيءَ کان خالي نه هونديون هيون. هڪڙي ڏينهن پاڻ هڪ مجلس ۾ بيان فرمايائون ته جنت ۾ خدا تعاليٰ کان هڪ شخص ٻنيءَ ڪرڻ جي خواهش ڪئي. الله تبارڪ و تعاليٰ ان شخص کي چيو ته ڇا تنهن جي خواهش پوري نه ٿي آهي. هن شخص جواب ڏنو ته هائو، مگر منهن جو خيال آهي ته جلد پوکيان ۽ ان ئي مهل تيار ٿي وڃي. پوءِ ان شخص ٻج پوکيو، انهيءَ مهل ئي ڦٽو ۽ لڻڻ جي قابل ٿي ويو. انهيءَ مجلس ۾ هڪ بدو ويٺو هو، انهيءَ چيو ته پوءِ اها سعادت ته رڳو قريشين يا انصارن کي نصيب ٿيندي جو هو زراعت پيشا آهن، ليڪن اسين ته پوک مان ڪجھ به ڪو نه ڄاڻون،

اسان کي ته اها سعادت نه ملندي. ان تي پاڻ سگهورن مشڪي ڏنو.

هڪ دفعي هڪ شخص خدمت ۾ حاضر ٿيو. عرض ڪيائين ته آءٌ تباه ٿي ويس. ارشاد ٿيو ته ڪيئن؟ هن جواب ڏنو ته مون روزي ۾ پنهنجي گهر واريءَ سان همبستري ڪئي. پاڻ فرمايائون ته هڪ غلام آزاد ڪر. هن شخص جواب ڏنو ته آءٌ ڪنگال آهيان، غلام ڪٿان آڻيان؟ پاڻ فرمايائون ته ٻن مهينن جا روزا رک. هن چيو ته آءٌ ائين به ڪري نٿو سگهان. حڪم مليس ته پلا سٺ مسڪينن کي کاڌو کاراءِ، وراڻيائين ته ايتري به طاقت نه اٿم. اتفاق سان ڪٿان ڳچ کجور اچي اتي ملي، پاڻ اها کجور انهيءَ شخص کي ڏيئي فرمايائون ته هيءَ وٺ ۽ وڃي مسڪينن ۾ تقسيم ڪري اچ. ان تي انهيءَ شخص عرض ڪيو ته انهيءَ خدا جو قسم، جنهن اوهان کي پيغمبر ڪري موڪليو آهي، سڄي مديني ۾ مون کان وڌيڪ ڪو به غريب ڪو نه آهي، پاڻ بي ساخته کلي ڏنائون ۽ فرمايائون ته چڱو تون ئي کائي ڇڏ.

صحبت جو فيض

هڪ دفعي حضرت ابو هريره رضه عرض ڪيو ته يا رسول الله ﷺ اسان جڏهين اوهان جي خدمت ۾ حاضر هوندا آهيون ته دنيا جا اسباب هيچ معلوم ٿيندا آهن، ليڪن جڏهن گهر ۾ ٻارن ٻچن سان ويهون ٿا تڏهين حالت بدلجيو وڃي. پاڻ ان تي فرمايائون ته جيڪڏهن اوهان جو حال هر وقت ساڳيو رهي جهڙو منهنجي مجلس وقت هوندو آهي ته پوءِ هوند اوهان جي زيارت لاءِ فرشتا اچن.

هڪ دفعي حضرت حنظله رضه خدمت اقدس ۾ آيو ۽ چيائين ته يا رسول الله آءٌ منافق ٿي ويس. آءٌ جڏهن اوهان جي خدمت ۾ حاضر هوندو آهيان ۽ اوهين جنت ۽ دوزخ جو ذڪر فرمائيندا آهيو ته اهي شيون اکين آڏو پئيون ڦرنديون آهن، ليڪن ٻارن ٻچن ۾ اچي سڀ وسريو ٿيون وڃن. ارشاد ٿيو ته جيڪڏهن ٻاهر نڪري به ساڳي حالت رهي ته پوءِ هوند اوهان سان فرشتا اچي هٿ ملائين ۽ مصافحو ڪن.

صفحو 19